

PECULIARITIES OF ANTI-CORRUPTION CRIMES AND PUNISHMENT POLICY IN EUROPEAN LEGISLATION

Guzalkhon Bahodirovna Nurmukhammadova

Associate Professor, Department of Criminal Law Disciplines

University of Public Security of the Republic of Uzbekistan

PhD in Law, Associate Professor

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17213783>

ARTICLE INFO

Received: 19th September 2025

Accepted: 26th September 2025

Online: 27th September 2025

KEYWORDS

European legislation, corruption, bribery, active bribery, passive bribery, criminal code, punishment policy, conflict of interest, abuse of authority, corporate liability, asset confiscation, Transparency International, CPI index, OECD Convention, GRECO, international cooperation, transparency, public oversight, rule of law, inevitability of punishment.

ABSTRACT

This article analyzes the peculiarities of regulating corruption-related crimes and punishment policy within European legislation. Based on Transparency International's 2024 Corruption Perceptions Index (CPI), the study provides a comparative overview of Denmark, Finland, Norway, Switzerland, Sweden, the Netherlands, Luxembourg, Ireland, Iceland, and Estonia. The paper examines the legal definitions of corruption, active and passive bribery, conflict of interest, and abuse of official authority. Different punitive measures are discussed, including imprisonment, fines, confiscation of assets, disqualification from office, and corporate criminal liability. The research highlights four key elements of successful anti-corruption policies: a comprehensive legal framework, inevitability of punishment, transparency and public oversight, as well as international cooperation. The conclusion emphasizes that European experience may serve as a valuable reference point for Uzbekistan in improving its anti-corruption legal reforms.

ОСОБЕННОСТИ ПРЕСТУПЛЕНИЙ, СВЯЗАННЫХ С КОРРУПЦИЕЙ, И НАКАЗАТЕЛЬНОЙ ПОЛИТИКИ В ЕВРОПЕЙСКОМ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВЕ

Нурмухаммедова Гузалхон Баходировна

Доцент кафедры уголовно-правовых дисциплин

Университета общественной безопасности Республики Узбекистан

д.ф.ю.н. (PhD), доцент

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17213783>

ARTICLE INFO

Received: 19th September 2025

Accepted: 26th September 2025

Online: 27th September 2025

KEYWORDS

ABSTRACT

В статье рассматриваются особенности регулирования преступлений, связанных с коррупцией, и наказательной политики в

Европейское
законодательство,
коррупция, взяточничество,
активная коррупция,
пассивная коррупция,
уголовный кодекс,
наказательная политика,
конфликт интересов,
злоупотребление властью,
ответственность
юридических лиц,
конфискация имущества,
Transparency International,
индекс CPI, конвенция ОЭСР,
GRECO, международное
сотрудничество,
открытость, общественный
контроль, правовое
государство, неизбежность
наказания.

законодательстве ведущих европейских стран. На основе данных Transparency International (CPI 2024) проведён сравнительный анализ практики Дании, Финляндии, Норвегии, Швейцарии, Швеции, Нидерландов, Люксембурга, Ирландии, Исландии и Эстонии. Особое внимание уделено правовым дефинициям коррупции, видам взяточничества (активного и пассивного), конфликту интересов, злоупотреблению должностными полномочиями. Проанализированы санкции: лишение свободы, штрафы, конфискация имущества, дисквалификация должностных лиц, а также уголовная ответственность юридических лиц. Автор подчёркивает, что ключевыми факторами успешной антикоррупционной политики являются: развитая правовая база, неизбежность наказания, прозрачность и общественный контроль, а также международное сотрудничество. Сделан вывод о возможности использования опыта европейских стран как модели для дальнейшего совершенствования законодательства Узбекистана в сфере противодействия коррупции.

ЕВРОПА ҚОНУНЧИЛИГИДА КОРРУПЦИЯГА ОИД ЖИНОЯТЛАР ВА ЖАЗО СИЁСАТИНИНГ ХУСУСИЯТЛАРИ

Нурмухаммедова Гўзалхон Баходировна

Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги университети Жиноий-ҳуқуқий
фанлар кафедраси доценти, ю.ф.фд. (PhD), доцент

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17213783>

ARTICLE INFO

Received: 19th September 2025

Accepted: 26th September 2025

Online: 27th September 2025

KEYWORDS

Европа қонунчилиги,
коррупция, пора олиш, пора
бериш, жиноят кодекси, жазо
сиёсати, манфаатлар
тўқнашуви, хизмат
суиистеъмоли, юридик шахс

ABSTRACT

Мазкур мақолада Европа қонунчилигида
коррупцияга оид жиноятларнинг ҳуқуқий
тартибга солиниши ва жазо сиёсати таҳлил
қилинган. Transparency Internationalнинг 2024
йилги коррупцияни қабул қилиш индексида
юқори ўринларни эгаллаган Европа давлатлари
— Дания, Финляндия, Норвегия, Швейцария,
Швеция, Нидерландия, Люксембург, Ирландия,
Исландия ва Эстония тажрибалари қиёсий
ўрганган. Мақолада коррупция

жавобгарлиги, мол-мулк
мусодараси, Transparency
International, CPI индекси,
OECD конвенцияси, GRECO,
халқаро ҳамкорлик, фаол
коррупция, пассив коррупция,
жамоат назорати,
шаффофлик, ҳуқуқ
устуворлиги.

тушунчасининг ҳуқуқий таърифи, пора бериш ва
пора олишнинг фаол ҳамда пассив шакллари,
манфаатлар тўқнашуви ва хизмат ваколатини
суиистеъмол қилиш ҳолатлари кенг ёритилган.
Шунингдек, пора бериш/олиш учун жазо
чораларининг турлича даражалари, юридик
шахсларнинг жавобгарлиги, мол-мулк
мусодараси ва мансабдор шахсларнинг
лавозимдан четлатилиши каби масалалар
таҳлил қилинган. Тадқиқотда коррупцияга
қарши курашда жазо муқаррарлиги, ҳуқуқий
базанинг мукамаллиги, очиқлик ва жамоат
назорати ҳамда халқаро ҳамкорлик асосий
омиллар сифатида кўрсатилган. Хулоса
сифатида, Европа тажрибаси Ўзбекистон учун
коррупцияга қарши ҳуқуқий ислоҳотларда муҳим
қиёсий асос сифатида хизмат қилиши
мумкинлиги таъкидланган.

Transparency Internationalнинг 2024 йилги Коррупцияни қабул қилиш
индекси (CPI)да Европада энг яхши кўрсаткичларга эга бўлган ўн давлат – Дания,
Финляндия, Люксембург, Норвегия, Швейцария, Швеция, Нидерландия, Исландия,
Ирландия ва Эстония – коррупцияга оид жиноятларга қарши мустаҳкам ҳуқуқий
базага эга.

Дания жиноят қонунида “коррупция” атамаси алоҳида таърифланмаган,
бироқ мансаб ваколатини суиистеъмол қилиш орқали шахсий манфаат кўзлаш
сифатида умумий тушунига эга[1]. Коррупцияга оид ҳаракатлар бир неча
жиноятлар сифатида жиноят кодексида белгиланган: давлат хизматидаги
шахсларга пора бериш ва пора олиш, хизмат мавқеини суиистеъмол қилиш,
манфаатлар тўқнашуви қоидаларини бузиш, хизмат ваколатидан четга чиқиш,
шунингдек талон-тарож, қаллоблик ва ишончни суиистеъмол қилиш каби
иқтисодий жиноятлар[2]. Дания ушбу соҳадаги халқаро битимларга иштирокчи
бўлиб, OECD ва ВМТ коррупцияга қарши конвенцияларини ратификация қилган.

Дания Жиноят кодексида пора бериш (“фаол коррупция”) ва пора олиш
(“пассив коррупция”) алоҳида жиноят таркиби сифатида белгиланган. Давлат
мансабдор шахсига ноқонуний манфаат таклиф қилиш, ваъда қилиш ёки бериш
122-модда (“фаол пора”) билан тақиқланиб, энг кўпи билан 6 йил озодликдан
махрум қилиш жазоси тайинланади[3]. Худди шу тартибда, давлат хизматчисининг
ноқонуний равишда мукофот ёки совғани талаб қилиши ёки қабул қилиши 144-
модда бўйича жиноят бўлиб, 6 йилгача қамоқ жазоси белгиланган. Кўрсатилган
нормалар Дания, хорижий ёки халқаро давлат органи ходимларига нисбатан
бирдек қўлланилади[3]. Поранинг хусусий секторда берилиши ҳам жиноят
ҳисобланиб, Жиноят кодекси 299(2)-моддасида пассив ва фаол кўринишларда

тақиқланган; бу ҳолда жазо энг кўпи билан 4 йил қамоқдир. Дания қонунчилигида пора ёки “кучукча тўловлар” (facilitation payments) ўртасида фарқ йўқ – ҳар қандай ноқонуний товон “ноўрин манфаат” деб баҳоланади ва жиноий таъқиб этилади. 2018 йилда қабул қилинган қонунчилик ўзгаришлари билан Дания пора бериш ҳолатларида компанияларга нисбатан ҳам жавобгарликни кучайтирган (хусусан, юқори лавозимдаги ходим томонидан содир этилган коррупция учун компания ҳам жиноий жавобгарликка тортилиши мумкин).

Финляндия коррупцияга қарши алоҳида қонун қабул қилмаган – коррупцияга оид қилмишлар жиноят кодексида турли моддалар билан қамраб олинган. Финляндиянинг 1889 йилда қабул қилинган Жиноят кодексида (рикослаки) коррупция билан боғлиқ жиноятлар асосан 16-боб (“Давлат ҳокимиятига қарши жиноятлар”), 30-боб (“Хўжалик фаолиятидаги жиноятлар”) ва 40-боб (“Хизматда содир этиладиган жиноятлар”)да баён этилган[4]. Финляндия қонунчилигида коррупциянинг аниқ таърифи мавжуд эмас, лекин амалда у “мансаб ваколатини шахсий ёки хусусий манфаат учун суиистеъмол қилиш” мазмунида тушунилади. Коррупция ҳолатлари кўп ҳолларда порахўрлик, хизмат мавқеини суиистеъмол қилиш, сохтакорлик (фирибгарлик), ўзлаштириш ва пул ювиш каби жиноятлар таркибида кўрилади[5]. Финляндия парламенти коррупцияга қарши кураш стратегияларини тасдиқлаган (хусусан, 2021–2023 йилларга мўлжалланган Миллий коррупцияга қарши стратегия) ва GRECOнинг тавсияларига мувофиқ қонунчиликка бир қатор ўзгартишлар киритган (масалан, 2011 йилда парламент аъзоларига пора беришнинг қатъий тақиқланиши ва хусусий секторда “таъсирдан фойдаланиш” жиноят таркиби киритилган).

Пора бериш ва пора олиш жинояти таркиби ва жазолари: Финляндияда пора бериш (фаол порахўрлик) ва пора қабул қилиш (пассив порахўрлик) жиноятлари батафсил белгиланган. Жиноят кодексининг 16-боби 13-§ ва 14-§лари мансабдор шахсга пора бериш жиноятининг оддий ва оғир турларини белгилайди[4]; шунингдек, 14(a) ва 14(b)-§ларида парламент аъзоларига пора бериш учун алоҳида жавобгарлик назарда тутилган. Давлат хизматчиси пора олганлик жинояти кодекснинг 40-боби 1-§ (ва 2-§)ларида таърифланган бўлиб, унга мувофиқ хизмат вазифасини бажараётган шахснинг ўз мансаб ваколати эвазига ноқонуний манфаат қабул қилиши жиноят ҳисобланади[6]. Порахўрликнинг “агравированный” (оғир) шакллари ҳам ажратилган: катта миқдордаги пора ёки жамоат манфаатига жиддий зарар келтирувчи ҳолатлар оғир жиноят тариқасига киритилиб, улар учун юқори жазо чоралари белгиланади. Финляндия қонунлари бўйича пора бериш ва пора олишнинг оддий шакллари учун жазо чораси сифатида жарима ёки 2 йилгача озодликдан маҳрум қилиш белгиланган; агар жиноят “оғирлаштирувчи ҳолатли” (қимматбаҳо пора, хизмат мажбуриятини кўпол бузган ҳолда содир этиш ва ҳ.к.) деб топилса, жазо 4 ойдан 4 йилгача қамоқ қилинишини назарда тутди. Масалан, хизмат мавқеини суиистеъмол қилиб олинган катта қийматдаги пора “оғир пора олиш” (ёки “оғир пора бериш”) сифатида квалификация қилиниб, камида 4 ой ва энг кўпи 4 йил қамоқ белгиланади. Бундан ташқари, сайловларда овозлар эвазига пора бериш (сайловбоп пора) ва хусусий

тижоратда пора бериш/олиш (бизнес-порахўрлик) ҳам жиноят кодексида белгиланган. Финляндияда пора бериш жиноятлари учун юридик шахсларга нисбатан ҳам жавобгарлик мавжуд: компания ходими манфаати учун содир этилган пора учун ширкатга нисбатан жарима (850 минг еврогачаги) жазоси қўлланиши мумкин. Таъкидлаш жоизки, Финляндия коррупцияга оид жиноятларда мансабдорни лавозимидан четлатиш жазосини ҳам татбиқ этиши мумкин – масалан, пора олган амалдор суд ҳукмига биноан давлат хизматида белгиланган муддат давомида ишлаш ҳуқуқидан маҳрум этилади.

Норвегия коррупцияга қарши қонунчилик 2003 йилда муҳим ислохотлар билан такомиллаштирилган. 2005 йилда қабул қилинган янги Жиноят кодекси (General Civil Penal Code)да коррупцияга оид нормалар 387, 388 ва 389-параграфларда жойлашган бўлиб, улар 2015 йил 1 октябридан кучга кирган[7]. Коррупция қонун ҳамда швед (норвег) ҳуқуқий анъанасига мувофиқ “ўз хизмат ёки ваколат позициясидан шахсий ёки бошқалар манфаатига номақбул тарзда фойдаланиш” тариқасида тушунилади. Норвегия коррупция тушунчасини жиноят таркиби орқали беради: 387-параграфда коррупциянинг умумий таърифи келтирилган – унга кўра, ҳар қандай шахснинг ўз хизмати ёки вазифасини бажариши муносабати билан бирор кимсага “ноўрин манфаат” бериш ёки шундай манфаатни талаб қилиш, олиш жиноят ҳисобланади. Мазкур нормалар давлат ва хусусий секторни ажратмаган ҳолда татбиқ этилади – қонун “лавозим, вазифа ёки топшириқ” деганда исталган турдаги жамоат ёки хусусий хизмат фаолиятини қамраб олади. Шу боис, Норвегия ҳуқуқида алоҳида “мансабдор шахс” тушунчаси ҳам йўқ – коррупцияга оид ҳамма жиноятлар ҳам давлат амалдорларига, ҳам хусусий соҳадаги ходимларга нисбатан татбиқ этилади.

Пора бериш ва пора олиш жинояти таркиби ва жазолари: Норвегия Жиноят кодекси 387-параграфиди порахўрликнинг барча шакллари битта умумий таркиб сифатида белгиланган. Яъни, мансабдор шахс (ёки хусусий хизматчи)нинг ноқонуний манфаат талаб қилиши ёки олиши ҳам, унга бошқа шахс томонидан бундай манфаат таклиф қилиниши ёки берилиши ҳам коррупция жинояти сифатида баҳоланади. “Номуносиб (ноўрин) манфаат” тушунчаси жуда кенг – пул, совға, хизмат, бахона қилувчи муомала ва ҳ.к.ни ўз ичига олади. Ҳатто мансабдор шахс ўз вазифасини қўпол бузмаган ҳолда, оддий ҳолатда бажариши лозим бўлган иш учун берилган мукофот ҳам пора деб баҳоланади (бу ҳолатларга жиноят кодекси 389-параграфиди “таъсирни сотиш” сифатида ҳам баҳо берилиши мумкин). Норвегияда коррупциянинг оғирлик даражасига қарай икки тоифаси бор: оддий ҳолдаги коррупция учун жазо – жарима ёки 3 йилгача озодликдан маҳрум қилиш, “йирик (гросс) коррупция” учун эса 10 йилгача қамоқ жазоси белгиланган. Мазкур меъёр 388-параграфда мустақамланган бўлиб, пора қиймати катта, жиноят тизимли ёки жамоатга катта зарарли бўлган ҳолатларни “агравированный коррупция” (gross corruption) деб таснифлайди. Масалан, бир неча йил давомида мансабдор шахсга йирик суммада пора тўлаб келинган бўлса, бу албатта оғир ҳолат сифатида 10 йилгача қамоққа сабаб бўлади. Шунингдек, 389-параграф “таъсир савдоси”ни (trading in influence) жиноят деб билади: расмий шахсга таъсир ўтказиш

хуқуқига эга бўлган кимса ана шу таъсирини сотиш (яъни битта шахсга бошқасининг қарорларига махфий таъсир кўрсатиб бериш эвазига мукофот олиш) ҳам 3 йилгача қамоқ билан жазоланади[8]. Норвегияда коррупция учун юридик шахслар ҳам жавобгар – агар ширкат ходими компания манфаати йўлида пора берган бўлса, компаниянинг ўзига нисбатан 850 минг еврогача жарима ёки айрим фаолиятларини чеклаш каби жазо қўлланиши мумкин[9].

Швейцария коррупцияга қарши комплекс қонунчиликка эга бўлиб, унинг асосий манбаи – Швейцария Жиноят кодекси (Swiss Criminal Code, StGB). Швейцария қонунчилиги коррупцияни “ишониб топширилган ҳокимият ёки вазифадан шахсий ёки корпоратив манфаат йўлида номақбул тарзда фойдаланиш” деб тасвирлайди[10]. Жиноят кодексида пора билан боғлиқ жиноятлар 322-бандидаги бир нечта моддаларда белгиланган: 322-ter (3) – Швейцария давлат мансабдорларига пора бериш; 322-quater – мансабдорнинг пора олиши; 322-septies, 322-octies ва 322-novies – хусусий секторда пора бериш ва олиш, шунингдек хорижий мансабдорларга пора беришга оид нормалар. Коррупция элементлари қонунчиликда жуда батафсил ёритилган: мансабдор шахсга унинг вазифасини бажаришига таъсир қилиш ёки вазифасини буздириш мақсадида ҳар қандай “номуносиб манфаат” (пул, қимматликлар, хизмат ва ҳ.к.) таклиф қилиш, ваъда қилиш ёки бериш – жиноят; худди шу каби мансабдор шахснинг хизмат билан боғлиқ равишда бундай манфаатни талаб қилиши ёки қабул қилиши – жиноятдир. Кодексга мувофиқ, пора нафақат мансабдорнинг ноқонуний иш қилишига қаратилган бўлиши мумкин, балки ҳатто унинг ўз вазифасини қонуний бажариши учун ҳам берилган ҳар қандай “учинчи манфаат” пора деб топилади (322-quinquies моддаси бундай ҳолатни – “manfaat evaziga hizmatni bajarish” – 3 йилгача қамоқ жазоси билан белгиланган)[11]. Швейцария қонунчилигида шахс мансабдорга пора берган ҳолатда ўша мансабдор қонун бузмаса ҳам жиноят таркиби мавжудлиги эътироф этилади – хизмат вазифасини одатдаги тарзда бажариш учун ҳам совға қабул қилиш таъқиқланган[11].

Пора бериш ва пора олиш (фаол ва пасив коррупция): Швейцария Жиноят кодексининг 322-ter моддасига мувофиқ давлат органи ёки армия аъзоси бўлган мансабдорга унга хизмат вазифасини бузиб (ёхуд ваколлати доирасида) муайян ҳаракат қилиш ёки қилмаслик учун номақбул манфаат (совға, ваъда, хизмат ва ҳ.к.) таклиф қилган шахс 5 йилгача озодликдан маҳрум қилиниши ёки жаримага тортилиши мумкин. 322-quater (очик манбада мавжуд бўлмаган, ammo таркибига кўра) – мансабдорнинг пора олиши – худди шу жазо ҳадларига эга. Шу билан бирга, кодексда 322-quinquies (5)-модда “нўрин мукофот бериш” деб номланган бўлиб, унга мувофиқ мансабдор шахс ўз вазифаси доирасида одатий ишни қилгани учун берилган совға 3 йилгача қамоқ билан жазоланади (яъни, мансабдор хизмат вазифасини бажариши учун ҳам совға қабул қилиши тақиқланган). Бундан мақсад – ҳар қандай шаклда манфаат эвазига хизмат олмаслик маданиятини ўрнатишдир. Кодекс 322-ep (octies) ва 322-novies моддалари хусусий сектордаги порахўрликни кўзда тутди – компания ходимининг пора олиши ёки бериши ҳам жиноят (ягона фарқ шундаки, улар бўйича жазо озроқ – масалан, 3 йилгача қамоқ). Шунингдек,

Швейцария хорижий мансабдорларига пора беришни ҳам жиноят деб эълон қилган: масалан, Швейцария шахси чет эл амалдорига пора берса, унга нисбатан 322-тер модда худди шундай тартибда қўлланади[12]. Жазо чораларига келсак, Швейцария коррупция учун жазо қатъийлиги билан ўртача ўринда: давлат мансабдорга пора бериш ёки олиш жинояти учун энг кўпи 5 йил қамоқ жазоси кўзда тутилган (шу жиноят “жиноят” категориясига киради). Судьялар ва арбитрларга пора бериш эса оғирроқ жиноят сифатида, 322-250-модда асосида 10 йилгача қамоқ жазоси тақдим этилиши мумкин.

Нидерландияда коррупцияга қарши жиноят қонунчилиги 1881 йилдаги Жиноят кодекси (Wetboek van Strafrecht)га асосланади. Голланд ҳуқуқий анъанасига кўра, коррупция “ўз мансаб ёки ролини шахсий манфаат ёки бошқа шахс манфаати учун суистеъмол қилиш” дея талқин этилади[13]. Нидерландия жиноят кодексида порахўрликка оид моддалар 177- ва 178(а)-моддаларда (фаол порахўрлик) ва 363- ҳамда 364(а)-моддаларда (пассив порахўрлик) келтирилган[14]. 177-модда давлат мансабдорларига пора беришни, 363-модда эса уларнинг пора олишини жиноят деб белгилар экан, ҳар икки ҳолат ҳам қамоқ жазоси ва жарима билан таҳдид қилинади[15]. 178(а)-моддага биноан, 177-модданинг хорижий мансабдорларга пора бериш ҳолатида ҳам қўлланиши белгиланган – яъни Голландия мансабдорларига пора бериш билан хорижий давлат хизматчиларига пора бериш ўртасида ҳуқуқий фарқ йўқ[16]. Нидерландияда “пора” тушунчаси кенг қамровли: давлат мансабдорига ҳар қандай шаклда бериладиган пул ёки қийматли ашё, хизмат, ваъда ёки манфаат – у хизмат бурчини бузган ҳолда иш қилишга мўлжалланган бўлсин ёки ҳатто ўз хизмат вазифасини одатдаги тартибда бажаргани учун мукофот кўринишида бўлсин – пора деб топилади. Қонунга мувофиқ, мансабдорга амалга ошириб бўлинган ҳаракатидан кейин ҳам манфаат бериш жазоланадиган хатти-ҳаракатдир – яъни “quid pro quo” талаб эмас, ҳатто кейинчалик раҳмат тариқасида берилган совға ҳам порахўрликка кириши мумкин[16]. Шунингдек, пора олишда манфаатни мансабдор шахс шахсан кўриши шарт эмас – учинчи шахс фойдасига олинган манфаат ҳам пора ҳисобланади.

Пора бериш ва пора олиш жинояти таркиби ва жазолари: Нидерландия жиноят кодексига кўра давлат мансабдорига пора бериш ва унинг пора олиши учун белгиланган жазо ҳадлари бир хил. Leks mundi маълумотида қараганда, давлат амалдори пора олганлиги учун ҳам, пора берган шахс учун ҳам энг катта жазо 6 йилгача озодликдан маҳрум қилиш ва €82 000 гача жаримадир. Эътиборлиси, 2015 йилги ўзгартишларгача Голландия қонунчилиги пора берилиш мақсадига қараб фарқ қилган: агар пора мансабдорни ўз бурчини бузишга ундаш учун берилган бўлса, юқори жазо (6 йил), агар пора одатдаги ишни қилиш учун берилган бўлса, камроқ жазо (2-4 йил) тайинланган. 2015 йилда 177а-модда бекор қилиниб, бундай тафовут йўқ қилинди ва ҳозирда ҳар қандай пора учун максимал жазо 6 йилдир[17]. 364-модда судьялар ва прокурорларга пора бериш/олишни алоҳида тартибга солади – улар учун жазо ҳадлари юқорироқ (масалан, 177-модданинг судьяга пора ҳолати 9 йилгача қамоқкача белгиланади). Нидерландияда “таъсирни

сотиш” ҳам қонунга хилоф: масалан, сиёсий мансабдор ўз таъсирини маблағ эвазига сотса, бу “қобилиятни суиистеъмол қилиш” деб баҳоланади. Жиноят кодекси 362-364-моддалари мансабдорнинг бу турдаги хатти-ҳаракатларини жиноий жавобгарликка тортади. Шунинг ҳам қайд этиш керакки, Нидерландия қонунчилиги юридик шахсларга нисбатан жиноий жавобгарликни қўллади – агар компания ходими пора берилган бўлса, прокуратура компаниянинг ўзига нисбатан ҳам иш қўзғатиши мумкин. Бундай ҳолатда компания иши алоҳида юритилиб, у жаримага тортилиши ёки фаолиятининг айрим турларидан четлатилиши мумкин (масалан, давлат тендерларида қатнаша олмаслик).

Эстония собиқ социалистик мамлакат сифатида коррупцияга қарши ислохотларни ўз мустақиллигининг илк йилларидаёқ ўтказган. 1995 йилда “Коррупцияни олдини олиш тўғрисида” қонун қабул қилинган, 2001 йилда эса янги Жиноят кодекси (Karistusseadustik) кучга кириб, унда коррупция жиноятлари аниқ белгилаб қўйилган. Эстонияда коррупция тушунчаси ҳуқуқий жиҳатдан “давлат ёки маҳаллий ҳокимият ваколатини шахсий манфаат ёки ноқонуний фойда учун суиистеъмол қилиш” маъносида талқин этилади. Коррупцияга оид асосий нормалар Эстония Жиноят кодексида ва Коррупцияга қарши қонунида мавжуд бўлиб, унга кўра пора бериш, пора олиш, таъсир савдоси (шу жумладан, хусусий секторда), мансаб ваколатини суиистеъмол қилиш ҳамда хорижий мансабдорларга пора бериш жиноят деб белгиланган[18]. Эстония коррупцияга қарши халқаро конвенцияларга қўшилган (Европа Кенгашининг 173-сон Жиноятнинг коррупция конвенцияси, ВМТ Коррупцияга қарши конвенцияси ва ҳ.к.) ва ўз қонунчилик базасини шу талабларга мослаштирган. 2013 йилда Эстония парламенти коррупцияга қарши Миллий стратегия (2013–2020)ни қабул қилиб, унинг доирасида барча давлат амалдорларига манфаатлар тўқнашуви бўйича тренинглари ўтказгани ҳам қайд этилади[18].

Пора бериш ва пора олиш жинояти таркиби ва жазолари: Эстония Жиноят кодекси пора бериш ва пора олишни 293- ва 294-моддаларда тартибга солади (эски кодексда 161- ва 162-моддалар). Коррупция учун умумий жазо ҳадлари нисбатан мўътадил: порахўрлик содир этган шахс 5 йилгача озодликдан маҳрум қилиниши мумкин, агар жиноят такрорий ёки кўп маротаба содир этилган бўлса, жазо 10 йилгача узайтирилиши мумкинлиги қонунда кўзда тутилган. Истиқлолнинг илк йилларида Эстонияда коррупцияга қарши жазолар бироз юмшоқ эди (2–3 йил), ammo 2000-йилларда янги кодекс билан оширилди. Жиноят кодексига мувофиқ, пора тушунчасига кенг қамровли манфаатлар киради – пул, товар, хизмат ва ҳ.к., ва улар тўғридан-тўғри ҳам, билвосита (васитачи орқали) ҳам берилиши/қабул қилиниши жиноят ҳисобланади. Эстонияда хусусий сектордаги поралар ҳам жиноий жавобгарликка тортилади – 296-модда “ишбилармонлик порахўрлиги”ни жиноят деб билади. Бундан ташқари, пора бериш ёки олишга воситачилик қилиш (масалан, учинчи шахс орқали пора узатиш) ҳам қонун билан жазоланади. Коррупцияда айбдор деб топилган шахслардан пора сифатида олган барча бойликлар мусодара қилиниши шарт. Агар пора давлат мулки ёки маблағларини қамраб олган бўлса, суд у зарарни тўлиқ қоплатириш тўғрисида қарор чиқаради.

Юридик шахсларга нисбатан коррупция учун жиноий жазо ҳайдовийдир – Эстонияда ширкатлар ҳам коррупция учун айбланса, уларга жарима ёки ҳатто ташкилотни тугатиш (dissolution) жазоси берилиши мумкин. Хулоса сифатида, Эстонияда пора учун жазо нисбатан қаттиқ: оддий ҳолда 5 йилгача қамоқ, қайта такрорланса 10 йилгача, ва манфаатлар мусодара қилинди (шахс ва ширкатлар учун).

Transparency Internationalнинг 2024 йилги индексида Европада энг “пок” деб тан олинган ушбу ўн давлат коррупцияга қарши мустаҳкам ва ўхшаш жиҳатлари кўп бўлган ҳуқуқий тизимларга эга. Барча давлатларда порахўрлик – ҳам пора бериш, ҳам пора олиш – жиноят деб қатъий белгиланган ва юқори жазо чоралари назарда тутилган. Аммо жазо ҳадларида фарқлар бор: масалан, Люксембург ва Швейцарияда пора учун 5–10 йил қамоқ жазоси таъинланса, Скандинавия давлатларида (Дания, Финляндия, Швеция) оддий пора учун юқори чегара 2–6 йил атрофидадир (агар оғир ҳолат бўлмаса). Норвегия ва Эстония эса аралаш усулни қўллайди: оддий ҳолда 3–5 йил, оғир ҳолларда 10 йилгача қамоқ белгиланган. Ҳамма давлатларда пора бериш ва пора олиш алоҳида жиноят сифатида кўрилади, бироқ уларнинг ҳуқуқий таърифлари умумий жиҳатларга эга: пора ўлароқ ҳар қандай “номақбул манфаат” – пул, қимматбаҳо совға, хизмат, имтиёз – тушунилади ва у мансабдорнинг хизмат вазифасини бажариш (ёки бажармаслик) билан боғлиқ бўлса, жиноий қилмиш ҳисобланади. Бир қатор мамлакатлар (Швеция, Ирландия, Эстония) қонунчиликда коррупция тушунчасини жиддий кенгайтирган: масалан, Швеция ва Ирландия қонунларида “импропер benefit” ёки “corruptly” деган атамалар орқали нафақат пора, балки ҳужжатларни сохталаштириш, маълумотларни яшириш каби коррупцион усуллар ҳам қамраб олинган. Барча кўриб чиқилган давлатларда хорижий мансабдорларга пора бериш жинояти ички пора билан тенглаштирилган: бу OECD Конвенциясининг талабидир ва мазкур мамлакатлар уни бажараётганини кўрсатади (масалан, Нидерландия ва Эстония қонунларида аниқ қайд этилганки, хорижий амалдор ҳам “амалдор” тушунчасига кириб, пора бериш/олиш жиноятига дуч келади).

Манфаатлар тўқнашуви ва хизмат ваколатини суиистеъмол қилишга нисбатан қонунлар ҳамма давлатларда мавжуд, лекин уларнинг татбиқ шакли турлича. Давлат хизматчиларига ўз хизмат бурчлари ва шахсий манфаатлари ўртасида тўқнашув бўлган ҳолларда ҳаракат қилиш тақиқлангани ҳамма ерда оддий қоидадир. Бироқ, бу қоида бузилганда жиноий жазо қўлланилиши масаласида фарқлар бор. Скандинавия давлатлари – Швеция, Финляндия, Дания – манфаатлар тўқнашувини хизмат этикаси ва маъмурий тартибда ҳал қилса-да, агар бу манфаатлар тўқнашуви натижасида мажбуриятлар суиистеъмол қилинса, уни жиноий “хизмат жинояти” деб квалификация қилади. Марказий Европанинг кичик давлатлари – Люксембург ва Швейцария – манфаатлар тўқнашувига қатъий қоидалар ўрнатган, лекин уларни бузганликнинг жазоси кўпроқ маъмурий (масалан, Люксембургда манфаатлар тўқнашуви қоидаларини назорат қилувчи Коррупциянинг олдини олиш қўмитаси бор, лекин санкция кўпроқ ишдан олиш, жарима кўринишида). Балтик мамлакати Эстония эса манфаатлар тўқнашуви

ҳолатларини аниқ қонун билан (Коррупцияга қарши қонунда) батафсил белгилаган, аммо муаллифлар таъкидича, жазо чоралари аниқлаштирилмаган, шунинг учун бу соҳада ислоҳотлар давом этмоқда. Ҳамма кўриб чиқилган мамлакатларда давлат мансабдорининг хизмат мавқеини суиистеъмол қилиши (ҳокимиятини ўз манфаатида ишлатиши) жиноят деб белгиланган. Масалан, Дания 155-моддада, Швейцария 312-моддада, Эстония 291-моддада, Финляндия 40-боб 7-§да ана шундай таркиблар бор ва улар одатда 2–3 йилдан 6–10 йилгача қамоқ жазосини назарда тутди. Бу мамлакатлар тажрибаси шундан далолат берадики, “хизмат этиш жинояти” коррупция тоифасига киритилади ва пора бўлмаса-да, давлат манфаатига зарар етказувчи хатти-ҳаракат сифатида жазоланади.

Давлат маблағларини талон-тарож қилиш (эмбеzzlement) барча давлатларда жиноят деб белгиланган, лекин айримларида алоҳида таркиб сифатида, кўпчилигида эса умумий мулкӣ жиноятлар доирасида қаралади. Масалан, Финляндия ва Швеция давлат мулкӣни ўзлаштиришни “ўғрилиқ” ё “ишончли суиистеъмол қилиш” моддалари билан таъкиб этади. Дания ва Норвегияда ҳам шунга ўхшаш – давлат маблағларини талон-тарож қилган амалдор алоҳида “эмбеzzlement” моддаси бўлмаса-да, фирибгарлик ёки ишончли суиистеъмол қилиш учун жавобгар бўлади ва ушбу ҳаракат унинг мансаб мақомига боғлиқлиги жазони оғирлаштиради. Эстония ва Ирландия сингари ислоҳотчи давлатлар эса, аксинча, бевосита коррупция қонунлари доирасида давлат мулкӣга зарар етказишни қамраб олмақда: Ирландия 2018 йилги қонунда “ёзма сохталаштириш” ва “коррупция йўлида активларни ишлатиш”ни жиноят деб киритган; Эстония эса 2013 йилдан бери ички назоратни кучайтириб, давлат фондларини суиистеъмол қилган амалдорларни ўзи алоҳида жазоламоқда (масалан, 2020 йиллар давомида бир нечта шаҳар мерлари бюджет маблағларини нотўғри сарфлагани учун айбланди). Жазо масаласида, давлат мулкӣни ўзлаштириш ёки талон-тарож қилиш учун Европа давлатлари одатда 5–7 йил атрофида қамоқ белгилар экан, тақрибий ёки кўп миқдорли ҳолатларда 10 йил ёки ундан ортиқ жазолар ҳам қўлланмоқда (масалан, Люксембургда давлат мулкӣга зарар келтирган амалдорлар 5 йилга озодликдан маҳрум этилади, агар бу ҳаракат коррупция билан боғлиқ бўлса, муддат 10 йилга чиқади; Швейцарияда давлат маблағларини талон-тарож қилиш “ҳокимиятли суиистеъмол қилиш” моддаси орқали 5 йилгача қамоқ билан жазоланади).

Умумий хулоса этиб, ушбу ўнликка кирган Европа давлатлари коррупцияга қарши муваффақиятнинг бир қанча умумий омилларини намоён этади:

1. *Мукамал ҳуқуқий база ва таърифлар аниқлиги:* барча давлатларда коррупция ҳаракатлари қонунларда аниқ ва батафсил таърифланган (фаол/пассив пора, таъсир савдоси, хизмат суиистеъмоли ва ҳ.к.), бу эса ҳуқуқни муҳофаза идораларига жиноят таркибини қўллашда енгиллик беради. Коррупция таърифи кўп жиҳатдан ҳамоҳанг – “ҳокимиятнинг ишониб топширилган ваколатини шахсий ёки бошқа ноқонуний манфаат учун суиистеъмол қилиш” сифатида қабул қилинган.

2. *Юқори жазо чоралари ва муқаррарлик:* бу давлатларда пора ва хизмат суиистеъмолини содир этганларга нисбатан қонуний жазо кескин – кўпинча кўп йиллик қамоқ жазоси, катта миқдорда жарималар ва мулк мусодара қилишни ўз ичига олади. Жазоларнинг муқаррарлигига алоҳида эътибор берилган: барча мамлакатларда коррупция фoш этилса, айбдорлар мансабидан қатъий назар судга тортилади ва хизматидан маҳрум этилади (бунга Даниядаги Атеа ишидан тортиб Финляндиядаги Сорайнен ишигача мисоллар келтириш мумкин).

3. *Очиқлик ва жамоат назорати:* ушбу давлатлар коррупцияга қарши курашда фақат жазога эмас, балки очиқликни таъминлашга ҳам суянади. Давлат амалдорларининг аксарияти мол-мулк декларацияси топширади ва улар жамоатчиликка очиқ (масалан, Эстонияда ва Ирландияда амалдорларнинг активлари очиқ рўйхатларда юритилади). Ахборот воситалари эркин ва фаол – коррупция можароларини очишда мустақил матбуот ва фуқаролик жамияти муҳим рол ўйнайди (бунга Финляндиядаги “хуқуқий маданият коррупцияни кўрмасликни қабул қилмайди” каби фикрлар далил бўла олади). Жамоатчиликнинг коррупцияга нисбатан тоқатсизлиги ҳам умумий тренд: ҳар бир давлатда тинимсиз сўровлар ўтказилиб, одамлар коррупцияни қабул қилмаслиги ва уни пасайтириш талабини билдирмоқда.

4. *Халқаро ҳамкорлик:* бу давлатлар халқаро коррупцияга қарши конвенциялар ва ташкилотлар билан яқин ҳамкорликда иш олиб бормоқда. Барчаси OECD'нинг Хорижий пораларга қарши конвенцияси иштирокчилари ва ГРЕКО (Европа давлатларига қарши коррупция гуруҳи) аъзоларидир. Бу ҳамкорлик орқали улар қонунчилигини доимий равишда баҳолатиб, камчиликларни тузатиб боришмоқда (масалан, ГРЕКОнинг тавсияси билан Финляндияда пора учун жазо муқаррарлигини ошириш ислоҳоти ўтказилгани, ёки OECDнинг танқидига жавобан Дания прокуратураси “facilitation payments”га чекловни аниқлаштиргани мисол қилинди).

5. Таъкидлаш керакки, ушбу мамлакатларда коррупциянинг низоми ва даражаси фарқли бўлса-да, барчаларида уйғун бир тамойил мавжуд: давлат ҳокимиятининг шаффофлиги, ҳуқуқ устуворлиги ва жамоатчилик назорати коррупцияга қарши курашнинг асосидир. Шу туфайли, Дания ва Финляндия каби анъанавий “пок” давлатларда ҳам, Эстония ва Ирландия каби янгиланган ҳуқуқий тизимларда ҳам коррупцияга нисбатан муросасиз муносабат ҳукмрон. Натижада, ушбу ўнлик мамлакатларида коррупцияга оид жиноятлар кам учрайди ва алоҳида ҳолат бўлган тақдирда ҳам, қонун амал қилиб, айбдорлар жазоланади. Transparency Internationalнинг 2024 йилги индекси бу давлатларнинг коррупцияга қарши тадбирлари самарадорлигини акс эттиради: улар намунали ҳуқуқий база яратиш ва уни қатъий амалга ошириш орқали жамоатчилик ишончини сақлашга эришмоқдалар.

References:

1. Индекс Восприятия Коррупции // https://en.wikipedia.org/wiki/Corruption_Perceptions_Index#:~:text=The%20Corruption%20Perceptions%20Index%20,4

2. Отчет о рисках Дании // ganintegrity.com
3. Anti-Corruption and Bribery in Denmark // <https://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=29d3d486-e30d-48b4-8aba-e3cd746737a3#:~:text=Any%20person%20who%20unduly%20gives%2C,term%20not%20exceeding%20six%20years>
4. Глобальное руководство по соблюдению антикоррупционного законодательства Lex Mundi // <https://www.lexmundi.com/guides/lex-mundi-global-anti-corruption-compliance-guide/jurisdictions/europe/finland/#:~:text=The%20main%20source%20of%20anti,Capter%2040>
5. <https://korrupziontorjunta.fi/en/national-legislation>
6. Mechanism for the Review of Implementation of the United Nations Convention against Corruption State under Review: Finland Reviewing States: Greece and Tunisia Provisions under Review: Chapter III (Criminalization and law enforcement) Chapter IV (International Cooperation) 2010 - 2011 Cycle // <https://uncaccoalition.org/files/official-documents/country-review-report-finland.pdf#:~:text=Convention%20,1925%20until%202007%2C%20cases%20reported>
7. Норвегия - Глобальное руководство по борьбе со взяточничеством // <https://www.dlapiper.com/en/insights/publications/2019/09/global-bribery-offenses-guide/norway>
8. Alvheim & Hansen Ans. Anti-Corruption and Bribery in Norway // <https://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=01a3a689-285c-45db-abef-c241c00ec81d#:~:text=Anti>
9. Отчет о рисках в Финляндии // <https://www.ganintegrity.com/country-profiles/finland/#:~:text=subject%20to%20criminal%20corruption%20offenses,MPs%20are>
10. Corruption Perceptions Index // https://en.wikipedia.org/wiki/Corruption_Perceptions_Index#:~:text=The%20Corruption%20Perceptions%20Index%20,4
11. https://www.eda.admin.ch/dam/eda/en/documents/aussenpolitik/finanzplatz-wirtschaft/corruption_country_review_switzerland_en.pdf#:~:text=Article%20322,bestows%20a%20member%20of%20a
12. Федеральный суд Швейцарии оставил в силе обвинительный приговор Бени Штейнмецу по делу о взяточничестве // <https://www.swissinfo.ch/eng/foreign-affairs/swiss-federal-court-upholds-beny-steinmetzs-bribery-conviction/89118487#:~:text=conviction%20www,bribery%20of%20foreign%20public%20officials>
13. Corruption // <https://hertoghsadvocaten.nl/en/expertises/niet-ambtelijke-corruptie/#:~:text=Corruption%20,The>
14. Bribery & Corruption. 2021 // <https://deroosenpen.nl/wp-content/uploads/>

